

QULUPNAY ZARARKUNANDALARINING TUR TARKIBI VA OZUQA SPEKTORI

*Yoqubov Abutolib, o'qituvchi
Farg'ona davlat universiteti*

Annotatsiya: Ushbu maqolada Farg'ona hududidagi Qulupnay o'simligining zararkurandalarini haqida ma'lumot keltirilgan.

Ushbu zararkuradalarining miqdoriy ko'rsatkichlari, zararkurandalik xususiyatlar haqida qisqacha bayon etilgan.

Kalit so'zlar: Coccinela, Adonia vipunetata L, Chrysopa Carnea Stepn, Chrysopidae

QULUPNAY O'SIMLIGI ZARARKUNANDALARINING MUHIM TABIIY KUSHANDALARI

Qulupnay shiralari so'ruvchi fitofag organizmlar bolib, hosildorlikni kamayishiga olib keladi, chunki ular asosan yosh hujayralar suyuqligi bilan oziqlanishi tufayli, o'simlikning o'suv nuqtalarini bujmal qilishiga, mevani qing'ir qiyshiq, suvsiz bemaza bo'lishiga olib keladi. Yillik hosil kamayadi. Madaniy senozlarda mavjud so'ruvchi zararkunandalar va boshqa turlar orasida bir qancha biotik munosabatlar mavjud:

1. Iste'molchi va oziqa manbai o'rtasidagi.
2. Tabiiy muhitning noqulay sharoitlari.
3. Yirtqichlik munosabati.
4. Tekinxor-ho'jayin munosabati.
5. Shira turlari ortasidagi munosabat.
6. Shira va chumolilar o'rtasidagi simbioz munosabat.

Qulupnay zararkunandalarining tur tarkibi va ozuqa spektri

1.TIP.	Yumaloq chuvalchanglar		Nemathelminthes
SINF.	Nematodalar		Nematodes
OILA.	To'garak chuvalchanglar		Tylenchidae
VAKIL.	Qulupnay nematodasi	Ildiz	Aphelenchoides fragoriae Kitz-Bos
OILA.	Ugrisalar		Anguillulidae
VAKIL.	Poya nematodasi	Ildiz	Ditylenchus fragoriae
2.TIP.	Yumshoq tanlilar		Mollusca
OILA.	Shilliq qurtlar		Limacidae

VAKIL.	Ekin shillig'i	Poya, barg	Agriolimax agrestis L.
3.TIP	Bo'g'imoyoqlilar		Arthropoda
SINF.	O'rgamchaksimonlar		Arachnoidae
OILA.	Kanalar	barg	Acarina
KATTA SINF.	Hasharotlar		Insecta
SINF.	Haqiqiy hasharotlar		Insecta ectognathe
BO'LIM	Noto'liq rivojlanuvchi hasharotlar		Hemimetabola
TURKUM.	Qandalalar	Gul, barg	Hemiptera
BO'LIM	To'liq rivojlanuvchi hasharotlar		Holometabola
TURKUM	Qattiq qanotlilar		Coleoptera
VAKIL	Qulupnay bargxo'ri	barg	Pyrrhalta tenella L.
VAKIL.	Qulupnay uzunburuni	gul	Anthonomus rubi Hrbst.
TURKUM	Teng qanotlilar		Homoptera
OILA.	Shiralar		Aphidadae
VAKIL.	Ildiz shirasi	Ildiz bo'g'zi, barg, gul.	Eriosoma ulmi L.
TURKUM.	Parda qanotlilar		Hymenoptera
OILA.	Changlatgichlar		Pamphilidae
VAKIL.	Qulupnay changlatuvchisi	gul	Emphytus cinctus L.
TURKUM	Tangacha qanotlilar		Lepidoptera
VAKIL	Undov tunlami	Poya, barg	Agriotes segetum, A.exlamations

Uzunburunchalarni 2 turi qulupnayga zarar keltiradi. Ildiz uzunburunchasi *Sciaphilis asperatus* Bonsol va Qulupnay uzunburunchasi *Anthonomus rubi* herbsts. Kattaligi 5-6 mm, kulrang, kichik xartumchali. Qattiq qanotchalar bilan qoplangan bo'lib, quruq tuproq qatlamida sezilmasligini ta'minlaydi. Ust qanotlari bo'rtgan, ostki qanotlari rivojlanmagan. Ko'payishi partonogenez tipda, erkak formalari yo'q. Iyul- avgust oylarida tuproq qatlamlaridan chiqib qulupnay barglari bilan oziqlanadi. Barglar chetini notekis kemirib zararlaydi. Asosan kechki vaqt, havo bulutli vaqtlarda, kunduzi o'simlik ostida tuproqqa qisman ko'milib yashirinadi. 8-9 oylarida tuxumlarini barglar ustiga qo'yadi. Tuxumdan oyoqsiz oq qurtlar chiqib qulupnayni ildiz bo'g'zini kemiradi. Qishlovchi lichinkalar qulupnay ko'chatlari ostida 2-10 sm tuproq qatlamida uchraydi. Lichinkalar va imago formalarni birgalikda barglar ostida, tuproqning yuza qatlamlarida uchratish mumkin. Yoz

mavsumida qulupnay ekilgan maydonlarda qo'ng'iz va qurtlarni uchratish mumkin. 6-8 oylarida oqish rangli g'umbaklar uchraydi. Qurg'oqchilik davrlarida qo'ng'iz j zarari kuchli bo'lib, o'simliklarni bargini to'kilishiga olib keladi.

Qulupnay-malina uzunburunchasi –Authonomus rubi Hebst

Qora, ba'zan jigarrang dog'li, kattaligi 2,5-3 mm, tanasi nozik, yorqin kulrang tukchalar bilan qoplangan. Tananing old qismi mayda nuqtalar, ingichka, uzun biroz egilgan xartumcha, mo'ylovlari tizzasimon, uchki qismi to'g'nog'ichsimon tugaydi. Qurtlari oqish, oyoqsiz, kam tukli. Maydonlardan terib olingan qurtlar tekshirilganda uzunligini quyidagi jadvalda ko'rish mumkin.

ADABIYOTLAR RO`YXATI

1. Арнолди К.В. Арнолди А.В Определител насекомых поврежденных дереве.1960г.
2. Алимджанов Р.А. Полезные и вредные “безпозвоночные животные Узбекистана” Т.Фан. 1967 й.
3. Абашкевич Б.П. Рол многоядных энтомофогов ва агроценозе овощного поле- Сб. Кишенев 1974г.
6. Бей-бийенко. Г.Я. идр. Селскохозяйственная энтомология. Селхозгиз, М.-Л., 1963г.
7. Ботирова. Д., Каххарова Г, Акбаров Д.. - Европа иттифоки мамлакатлари бозорларига қандай қилиб экспорт қилиш керак Тошкент, 2015. - 66 б.
8. Болайев Е.Б, Филатов В.П, Москарова И.С. Естественные регуляторы численности вредителей растений-защита растений, Н5.1977г.
9. Богомбова А.С. Азидов Б. материалы по изучению энтомофогов хлопковой совки. Вредители селскохозяйственных культур Узбекистана и их энтомофогои Т.Фан. 1970г.
10. Бондаренко Н.В. Биологическая защита растений. Л. Колос 1978г.
11. Боголюбова А.С. Адидов Б. Вредители селскохозяйственных культур Узбекистана и их энтомология. Т.Фан.1960г.
12. Давлетнина А.Г. Тли род Апхис. Л. Узбекистана. Ташкент. Фан, 1964й.
13. Мустафаев С. М. Ботаника Тошкент «Ўзбекистон» 2002
14. Нарзикулов М.Н, Жуманов Б.Ж. Особенности интегрированной борьбы с озимой совков-хлопководство Н12. 1979г.
15. Хужаев Ш.Т. Ўсимликларни зараркундалардан уйғунлашган химия қилишининг замонавий усул ва воситалари. Тошкент-2015й.

16. Яхонтов В.В. Экология насекомых. М. Высшая школа 1969г.

Foydalanilgan internet saytlari.

1. <http://www.zoodrug.ru>.
2. <http://www.floralworld.ru>
3. <http://www.about-plants.ru>